

Соціально-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкових класів: творче осмислення спадщини В.О.Сухомлинського

Стаття присвячена проблемі соціально-педагогічної підготовки вчителів початкових класів на основі використання новаторського досвіду науково-педагогічної діяльності В.О.Сухомлинського, спрямованої на об'єднання зусиль школи, сім'ї та громадськості щодо створення оптимальних умов для успішного розвитку і соціалізації дітей.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкових класів, соціально-педагогічна діяльність учителя початкових класів, соціалізація і виховання особистості, функції соціально-педагогічної діяльності.

Категорія педагогіки соціалізації посіла належне місце та почала відігравати особливу роль у системі базових категорій педагогіки. Сьогодні актуалізувалися потреби методологічного і теоретичного обґрунтування засад, форм і методів розв'язання проблем соціально-педагогічного характеру, зокрема, тих проблем, які виникають та вирішуються у взаємодії школи й суспільства. У цьому напрямі відбувається перегляд завдань і функцій педагогічної діяльності й школи як соціального інституту з метою створення базових освітньо-виховних передумов подальшої соціалізації молоді. Соціальна роль і статус учителя, рівень його фахової майстерності є невід'ємними складовими особистісної ролі педагога як агента соціалізації. Розгляд педагогічної діяльності в ціннісно-смысловому контексті завдань шкільної соціалізації доводить, що учень і вчитель постають як суб'єкти творчого процесу, метою якого є досягнення спільної мети - сходження молоді особи на новий рівень індивідуального розвитку та соціальної інтегрованості. Вивчення проблем соціалізації в Україні спирається на значний вітчизняний та зарубіжний теоретичний і практичний досвід, до якого належить і творчий доробок В.О.Сухомлинського.

У педагогічній феноменології дослідника-новатора розкрито проблеми, які в сучасних умовах визнані як соціально-педагогічні. У творчості В.О.Сухомлинського особливе місце належить виховній проблематиці з висвітленням системи взаємодії особистості та соціального середовища, повноти та структури формування особистісних утворень, що становить незаперечний теоретико-прикладний інтерес, оскільки розширює та доповнює сучасні уявлення про становлення особистості дитини, педагогічні умови керівництва цим процесом на етапі шкільного навчання. Завданнями статті виступили: аналіз педагогічного досвіду роботи Павлишської середньої школи щодо розв'язання соціально-педагогічних проблем; вивчення шляхів творчого використання здобутків В.О.Сухомлинського в соціально-педагогічній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Власною педагогічною діяльністю, унікальним педагогічним експериментом у Павлишській школі В.О.Сухомлинський переконливо довів, що школа як соціальний інститут спроможна повноцінно виконувати всі свої функції за умови тісної співпраці з соціальним оточенням, тобто за умови функціонування її як відкритої виховної системи. Осмислення інноваційної виховної системи педагога дозволяє вирізнити відповідні психолого-педагогічні засоби, що забезпечують ефективність процесів соціалізації і виховання дітей.

Виключно важливого значення надавав зв'язку діяльності школи з життям. Розвиваючи різноманітні форми взаємодії та співпраці з середовищем, школа В.О.Сухомлинського наповнила його педагогічним змістом, перетворилася з місця навчання дітей в освітньо-культурний виховний центр села. „У школі, – зазначав Василь Олександрович, – навчають не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки й мистецтва. У школі вчать жити” [3: т.2, с.337].

Широкі соціальні зв'язки були спрямовані на особистісний розвиток та виховання кожної дитини, зміцнення її фізичного, морального, психічного здоров'я, педагогічну підтримку та допомогу сім'ї. Павлишська школа сприяла поширенню нових знань, педагогічному просвітництву, підвищенню культурного рівня середовища. До новаторських здобутків педагога належать: Школа радості та школа під блакитним небом, уроки мислення серед природи, бесіди з людинознавства, Батьківська школа, психолого-педагогічний семінар, свято Матері, упорядкування „Золотої хрестоматії дитинства”, літературні мініатюри для дитячого читання, тощо. У педагогічній системі павлишського вченого органічно поєдналися народні звичаї, здобутки класичної педагогіки та його власні новаторські творчі знахідки.

У переважній більшості сучасних концепцій соціалізації й виховання особистості, визначальною рисою яких є гуманістична орієнтація, школа постає як відкрита система, що має поліфункціональний характер. Функціонування школи як відкритої системи у громадянському

суспільстві передбачає розширення її освітніх та соціалізуючих функцій. Педагогічним змістом шкільної соціалізації є цілеспрямована передача молодій особі соціального досвіду, забезпечення адаптації та формування готовності до активної участі в різноманітних сферах суспільної діяльності. Через виховання здійснюється коригування впливу всієї сукупності факторів середовища, управління процесом соціалізації, відбувається інтеграція дитини в суспільство. У такому зв'язку провідним завданням виховання постає правильне поєднання процесів соціалізації та індивідуалізації з урахуванням впливу специфічних умов середовища на різних рівнях (мега-, макро-, мезо-, мікрорівнях) з метою успішної інтеграції дитини в суспільство. Однак, соціальні педагоги працюють далеко не в усіх освітніх закладах, економічні й організаційні труднощі гальмують створення багатьох соціально-педагогічних служб, необхідних для повноцінної охорони, захисту та підтримки дитинства. У таких умовах саме вчитель, який поряд з сім'єю найповніше включений у дитяче життя, покликаний реалізовувати соціально-педагогічні функції.

Соціально-педагогічна діяльність допомагає дітям і молоді зорієнтуватися у вирі суспільних подій та явищ, в оволодінні соціальним досвідом, самостійному пошуку професійного та життєвого шляху та виступає складовою навчально-виховного процесу школи, його невід'ємною підсистемою (О.Безпалько, Г.Вороніна, М.Галагузова, І.Зверева, А.Капська, Л.Міщик, П.Шептенко та ін.). Соціально-педагогічна діяльність – особистісно орієнтована, оскільки зосереджується на розв'язанні індивідуальних проблем, що виникають у процесі соціалізації дитини, засобами вивчення її особистості та довкілля, складання індивідуальної програми допомоги. Провідними функціями соціально-педагогічної діяльності, що обумовлюють її засоби, методи, форми і технології, з допомогою яких досягаються цілі діяльності, виступають: аналітико-діагностична, прогностична, посередницька, соціально-профілактична, корекційно-реабілітаційна, охоронно-захисна, евристична.

Соціально-педагогічна діяльність учителя початкових класів постає як структурно-динамічна сукупність цілеспрямованих соціально-педагогічних дій, здійснюваних у мікросоціумі спеціальними педагогічними засобами з метою підтримки розвитку та соціалізації дітей, з урахуванням їхніх реальних умов життя та освіти. Провідними напрямками соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів виступають: соціально-педагогічна діяльність у школі; соціально-педагогічна діяльність учителя у мікросередовищі; робота у дитячій субкультурі; просвітницько-консультативна робота з сім'ями молодших школярів; корекційно-профілактична робота з різними категоріями проблемних дітей.

У своїй педагогічній спадщині В.О.Сухомлинський неодноразово звертається до сутності й соціальних функцій професійної діяльності вчителя як наставника дітей, посередника між дитиною та соціумом. „Головне, – підкреслював педагог, – це віра в людину, чутливість до всього хорошого в ній. Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини-дитини” [3: т.5, с.114].

У педагогічній системі В.О.Сухомлинського розвиток особистості дитини вивчався крізь буттєвий і соціальний рівні. Вчитель, за переконанням В.О.Сухомлинського, у своїй педагогічній діяльності повинен виходити із закону єдності суспільних та особистісних інтересів. На соціальному рівні виявляється система суспільно значущих ставлень, активно-діяльнісна позиція людини в соціальній взаємодії та різних видах діяльності. Буттєвий рівень пов'язаний з глибокими індивідуально забарвленими переживаннями. У зв'язку з цим вагоме місце у творчості педагога посідали питання психологічного самопочуття та емоційного комфорту дитини у процесі навчання. У практиці роботи Павлишської середньої школи великого значення надавалося опануванню педагогами способами індивідуальної психокорекції, адже виховний ефект залежить від урахування особливостей внутрішньої позиції вихованця. З цією метою було спеціально організовано роботу психолого-педагогічного семінару вчителів. Обґрунтовуючи сутність педагогічної професії як творчого процесу, В.О.Сухомлинський неодноразово підкреслював, що у своїй основі педагогічна праця є творчістю, наближеною до наукового дослідження. Однак педагогічна творчість неможлива без праці душі вчителя, тому однією з найголовніших вимог до вчителя, на думку В.О.Сухомлинського, є здатність поєднувати щирість та мудрість із тим, щоб творити красу людини. Він указував на особливу роль умінь учителя щодо професійного самопізнання й самовиховання.

Педагог постійно утверджував пріоритетність оздоровчих функцій школи, розвивав ідеї захисного виховання, вказуючи на те, що таке виховання є виявом індивідуальної творчості педагога. Захист та підтримка дитинства виступає наскрізною ідеєю його педагогічної концепції. У зв'язку з цим завданням школи та сім'ї вбачав у забезпеченні щастя дітей, яке полягає в самореалізації, творінні добра для інших, любові до людей та праці, насолоді від краси оточуючого

світу. У творах В.О.Сухомлинського знаходимо блискучі, вичерпні, емоційні та яскраві характеристики кожного вікового періоду. Педагог-новатор, разом з іншими представниками гуманістичного напрямку, заклав розуміння дитинства як важливого, відповідального цілісного періоду людського життя. Стали крилатими його слова: „Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя” [3: т.3, с.15].

Великого значення надавав Василь Олександрович становленню особистості маленької людини на початкових етапах шкільного навчання. Найбільш повно й послідовно він розглянув процес становлення особистості дитини у цей період у книзі „Серце віддаю дітям”, яка витримала понад 50 перевидань. Протягом молодшого шкільного віку відбуваються глибокі психологічні зміни, що торкаються перетворення інтелекту, особистості й соціальних стосунків, збагачення досвіду. Умовно цей період називають періодом народження соціального „Я”, коли у дитини формується „внутрішня позиція” (Л.Божович, Д.Ельконін, В.Мухіна та ін), потреба зайняти нове місце в мікросоціумі й виконувати нову суспільно значиму діяльність.

Вступ дітей до школи, освоєння ними класу і школи як первинної соціальної групи, прийняття статусу й виконання ролі учня є як фазою, так і інструментом шкільної соціалізації. Реальне буття людей у світі реалізується в системі їхніх стосунків, а тому місія школи, на думку В.О.Сухомлинського, полягає у тому, щоб „виховати людину в її гармонійній єдності: громадянина і трудівника, люблячого й вірного чоловіка й батька-матір” [4: т.3, 246]. Педагог розумів, що досягнути цього можливо крок за кроком уводячи дитину у світ різноманітних людських відносин, тому формування особистості в Павлишській школі відбувалося в затишному, емоційно позитивному оточенні, із задоволенням естетичних потреб через спостереження й творення краси у докільлі.

Утверджуючи ідею виховання гармонійної особистості В.О.Сухомлинський висвітлював різні аспекти трудового, розумового, фізичного й морального виховання, з особливою пильністю та піклуванням звертався до емоційного світу школярів та емоційному розвитку вчителя-вихователя. У побудові виховної взаємодії опирався на мотиви, які спонукали дітей до творення добра і краси. Уважав, що вчитель, який не надає перевагу формуванню у своїх вихованців високоморальних вчинків та глибоких духовних переживань, породжує черствість і байдужість дітей до найближчого оточення, а пізніше й життя. За переконаннями педагога, проникнення в душевний світ досягається через глибоке розуміння, вслуховування й емоційне співпереживання.

Багатою та різноманітною виявилася літературна творчість педагога для дітей. Через оповідання, казки, притчі, легенди, написані у близькій і зрозумілій для дітей формі, він формував ціннісні орієнтації та настанови, закладав розуміння складності й краси людського буття. Така робота допомагала маленькій людині комфортно входити у багатовимірний світ людських стосунків і спілкування, а також закладала основи самопізнання, потреби саморозвитку.

Головною метою сучасної вищої педагогічної освіти є підготовка професійно компетентних та конкурентноздатних, висококваліфікованих спеціалістів, тобто формування суб'єктів професійної діяльності, здатних вільно та свідомо самовизначатися у педагогічній дійсності, творчо розв'язувати проблеми педагогічного процесу у спільній діяльності з учнями. Ведеться пошук основ формування змісту нової педагогічної освіти з чітко окресленими тенденціями педагогічної спрямованості освіти в цілому, у зв'язку з чим педагогічні дисципліни поєднуються з філософією, психологією, методикою викладання, культурологічними та спеціальними дисциплінами, тобто розвивається міждисциплінарний підхід та створюються інтегративні курси. Координуючу роль у такій інтеграції відіграє педагогіка, що синтезує всі знання про людину, виявляє закономірності педагогічного процесу, формує принципи його організації, визначає зміст, форми й методи роботи з урахуванням закономірностей фізичного та психічного розвитку й соціалізації дитини. Фундаменталізація статусу дисципліни „Педагогіка” у ВНЗ передбачає посилення системоутворюючого характеру педагогічних навчальних предметів у структурі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що зумовлює необхідність їх вивчення протягом усіх років навчання у вищій школі.

У практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів у Рівненському державному гуманітарному університеті при вивченні педагогічних дисциплін протягом усіх років навчання звертаються до вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, зокрема традиційним стало конспектування його творів, підготовка рефератів, курсових та дипломних робіт; написання педагогічних есе і творів-міркувань (наприклад, „В.О.Сухомлинський – автор гуманістичної концепції виховання”; „Проблеми соціалізації дітей у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського”; „Валеологічні аспекти роботи Павлишської середньої школи”, „Зміст і форми педагогічної освіти батьків у Павлишській середній школі”, „Життя як цінність у культурно-виховній інетерпретації В.О.Сухомлинського” та ін.); проведення дискусій на тему:

„Соціально-педагогічні методи в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського”. Консультаційно-методичний центр забезпечував роботу соціальної служби, розробляючи творчі програми „Україна – наш спільний дім”; „Демократія та демократична держава сьогодні”. Провідні ідеї В.О.Сухомлинського покладені в основу розробленого нами спецкурсу для майбутніх учителів початкових класів „Основи соціально-педагогічної діяльності”.

Нові соціокультурні умови потребують нових форм соціально-педагогічної та виховної роботи, особистісно розвивальна спрямованість якої може бути збагачена здобутками педагога-дослідника, що заклав основи філософської педагогіки. У сучасних умовах школа постає як соціально-педагогічна система, що об'єднує та інтегрує виховні зусилля педагогів, батьків, громадськості. Соціально-педагогічна діяльність вчителя початкової школи зорієнтована на своєчасний вияв проблем у розвитку й соціалізації, запобігання та забезпечення профілактики різних негативних явищ (морального, фізичного, соціального плану), відхилень у поведінці дітей, розв'язання оздоровчо-виховних завдань та педагогізацію мікросередовища. Змінюються наукові парадигми, практичні підходи й методи, а ідеї педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського, який виступив продовжувачем найкращих традицій світової та вітчизняної педагогіки, залишаються актуальними завжди. Педагогічна спадщина Василя Олександровича належить не тільки до культурно-історичних надбань, а залишається джерелом для подальших досліджень у розв'язанні проблем та пошуку найпродуктивніших моделей соціалізації, виховання і розвитку дітей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К., 2000. – 328 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1976–1977.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К., 1978. – 262 с.
5. Стратегії реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С, 2003. – 296 с.

Анотація

С.А.Литвиненко

Социально-педагогическая подготовка будущих учителей начальных классов: творческое осмысление наследия В.А.Сухомлинского

Статья посвящена проблеме социально-педагогической подготовки учителя начальных классов на основе использования новаторского опыта научно-педагогической деятельности В.Сухомлинского, направленной на объединение усилий школы, семьи и общественности по созданию оптимальных условий для успешного развития и социализации детей.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей начальных классов, социально-педагогическая деятельность учителя начальных классов, социализация и воспитание личности, функции социально-педагогической деятельности.

Summary

S.A.Lytvynenko

Social-Pedagogical Preparation of Future Elementary School Teachers: the Creative Interpretation Heritage of V.O.Sukhomlyns'kyi

Article is devoted to the social-pedagogical training of primary school teachers using the innovative practice research and teaching V.O.Sukhomlyns'kyi; aimed for schools, families and community unification; to create optimal conditions for the successful development and children's socialization.

Keywords: training future primary school teachers, primary school teacher's social-pedagogical activities, individual's socialization and education, social functions and educational activities.

Дата надходження статті:

„30” серпня 2011 р.

УДК 373.21

Т.А.ЛІСОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Миколаїв)

Використання ідей В.О.Сухомлинського в музичному вихованні старших дошкільників

У статті розглядається сутність поняття „музичне виховання”, трактування означеного феномена вченими; подано аналіз поглядів, ідей В. О. Сухомлинського на гармонійний розвиток і музичне виховання особистості у вимірі сьогодення.

Ключові слова: музичне виховання, старший дошкільник, гармонійний розвиток, особистість, творчість.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Процес модернізації системи дошкільної освіти передбачає розв'язання стратегічного завдання – створення розвивальних умов для відповідального самовизначення особистості, яка зростає, її реалізації в різних формах активності, позиції „Я у Світі” як системи ціннісних ставлень до природи, культури, людей, власного „Я” [1]. У